

SECTION 8. EUROPEAN UNION LAW. INTERNATIONAL LAW AND COMPARATIVE LAW

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-636-2-21>

INTERNATIONAL LEGAL ASPECTS OF THE MILITARIZATION AND MILITARY PRESENCE OF THE RUSSIAN FEDERATION IN THE ARCTIC REGION AND ALONG THE NORTHERN SEA ROUTE

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ МІЛІТАРИЗАЦІЇ ТА ВІЙСЬКОВОЇ ПРИСУТНОСТІ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ В АРКТИЧНОМУ РЕГІОНІ ТА НА ПІВНІЧНОМУ МОРСЬКОМУ ШЛЯХУ

Hafiak O. V.

*2nd-year student, International Law,
Department of International Law,
Faculty of International Relations
Ivan Franko National University of Lviv
Lviv, Ukraine*

Гафяк О. В.

*студентка 2-го курсу, спеціальності
293 «Міжнародне право», кафедри
міжнародного права, факультету
міжнародних відносин
Львівський національний університет
імені Івана Франка
м. Львів, Україна*

Існуючі процеси на світовій арені залучають Арктичний регіон у простір багаторівневого міжнародного протистояння, де зіштовхуються економічні, екологічні, військово-політичні та правові інтереси багатьох держав. Вигідне географічне розташування, велика кількість ресурсів, доступність яких збільшується внаслідок глобального потепління, обумовлюють його важливість зі стратегічної точки зору.

За даними аналізу, проведеного Геологічною службою США, у межах Арктики зосереджено близько 13% світових нерозвіданих нафтових запасів, понад 30% природного газу, значні поклади нікелевих та мідних руд, рідкісноземельних металів і присутній потенціал у сфері рибальства [1].

Важко заперечувати і значущість Північного морського шляху (ПМШ), що також посилюється наявними змінами клімату останнього десятиліття, а саме через пришвидшене танення льодового покриву. Цей морський коридор, що проходить вздовж північного узбережжя

росії в Арктиці та сполучає два континенти через Берингову протоку, здатний скоротити час перевезення вантажів і проходу суден між Європою та Азією орієнтовно на 30–40% [7]. Тому ПМШ стає досить привабливою альтернативою традиційним морським шляхам, особливо тим, що знаходяться у Суецькому чи Панамському каналах [3, с. 9720].

Однак, із відкриттям нових можливостей, прискорюється і протистояння за контроль над Арктичним регіоном у колі прибережних держав, у тому числі з боку російської федерації, перетворюючись на пріоритет її зовнішньої політики.

Головною проблемою постає конфлікт інтересів щодо статусу ПМШ, який тісно пов'язується із правовим режимом відносно частин Арктичного басейну, зокрема такими як Північний Льодовитий океан та суміжні акваторії Атлантичного і Тихого океанів. Претендувати на здійснення одностороннього контролю над цим морським шляхом російська федерація намагається через кілька концепцій, які широко пропагуються нею на міжнародній арені.

Трактування ПМШ як «історичні води», що включають морські простори, розташовані вздовж північного узбережжя, внутрішні води, територіальне море, прилеглу та виключну економічну зону слід виокремити як основну систему поглядів з боку рф. Як можна зауважити, у такий спосіб вищевикреслені «історичні води» ототожнюються з внутрішніми, що дозволяє відносити морські акваторії до державного суверенітету. Однак цей підхід не набув визнання у міжнародно-правовій практиці [6, с. 4], адже повністю суперечить нормам, закріпленим у Конвенції ООН з морського права (UNCLOS 1982), а саме ст. 17–19, 45 (право мирного проходу, що стосується територіального моря) та ст. 38, ст. 41 (право транзитного проходу, що пов'язане з міжнародними протоками).

Варто зазначити, що у цьому контексті показову роль зіграла справа «Arctic Sunrise» (Королівство Нідерланди проти російської федерації). Мирна акція протесту (проти видобутку нафти в Арктиці) не була проведена через затримку російською федерацією нідерландського судна «Arctic Sunrise» у своїй Виключна економічна зона (далі – ВЕЗ). У 2013 році Міжнародний трибунал з морського права (ITLOS), а пізніше також Арбітражний трибунал у 2017 році, ухвалив рішення про порушення рф норм міжнародного морського права, керуючись ст. 292 Конвенції ООН з морського права, і зобов'язав компенсувати Нідерландам 5,4 млн євро [4]. До того ж розгляд справи вкотре підтверджує, що прибережна держава не має повного суверенітету над такими широкими водними просторами (включно з ВЕЗ), як намагалася це продемонструвати рф, оскільки обсяг її юрисдикції є досить

обмеженим, з урахуванням норм міжнародного права та пріоритету принципу свободи судноплавства.

Розширити власний вплив в Арктичному регіоні російська федерація намагається також через питання континентального шельфу. Подана заявка до Комісії з меж континентального шельфу (CLCS) на встановлення зовнішніх меж за межами 200 миль, включно з хребтом Ломоносова, перетинається з територіальними та водними претензіями з боку Канади та Данії [2]. У 2022 році CLCS висловила рекомендації з цього приводу, однак вони спрямовані лише на дотримання права на ресурси дна і надр, та не надають рф додаткових можливостей для контролю судноплавства в межах шельфу.

Необхідно також підкреслити, що міжнародне співтовариство продовжує трактувати морські простори, разом із ПМШ, як міжнародну протоку або ж акваторію, де застосовується режим свободи навігації та мирного проходу, не визнаючи жодну із попередньо перелічених позицій рф. У свою чергу, російська федерація вдається до спроб легітимізації контролю над ресурсами Арктики, особливо через швидке нарощування військової присутності в регіоні, що виходить за межі суто правових суперечок.

Створення інфраструктури подвійного призначення, конструкція авіабаз на території архіпелагу Земля Франца-Йозифа та Новосибірських островах, встановлення додаткових систем ППО (С-400), а також технологізація і модернізація Північного флоту [4, с. 33], перетворює Арктику на новий військово-морський коридор під одностороннім контролем. Такі дії не лише суперечать основоположним принципам Конвенції ООН з морського права (ст. 88) чи Ілюїссатській декларації 2008 року, але й відкрито демонструють агресивність намірів російської федерації.

Отже, мілітаризація Арктичного регіону та ПМШ з боку російської федерації створює велику кількість викликів для світової спільноти. З огляду на цілеспрямований характер перетворення рф міжнародного морського права на інструмент геополітичного тиску, головним завданням наразі є посилення міждержавної співпраці як необхідної умови регіональної стабільності через забезпечення дотримання норм міжнародного морського права, зміцнення ролі трибуналів та колективного захисту.

Література:

1. Assessment of Undiscovered Oil and Gas in the Arctic / D. L. Gautier et al. Science. 2009. Vol. 324, no. 5931. P. 1175–1179. URL: <https://doi.org/10.1126/science.1169467> (date of access: 25.09.2025).

2. Commission on the Limits of the Continental Shelf (CLCS) Outer limits of the continental shelf beyond 200 nautical miles from the baselines: Submissions to the Commission: Partial revised Submission by the Russian Federation. OCEANS & LAW OF THE SEA UNITED NATIONS. URL: https://www.un.org/depts/los/clcs_new/submissions_files/submission_rus_rev2.htm (date of access: 29.09.2025).

3. Melia N., Haines K., Hawkins E. Sea ice decline and 21st century trans-Arctic shipping routes. *Geophysical Research Letters*. 2016. Vol. 43, no. 18. P. 9720–9728.

4. Paul M., Swistek G. Russia in the Arctic Development Plans, Military Potential, and Conflict Prevention. *SWP Research Paper*. 2022. No. 3. P. 1–42.

5. The Arctic Sunrise Case (Kingdom of the Netherlands v. Russian Federation), Provisional Measures. International Tribunal for the Law of the Sea: Home. URL: <https://www.itlos.org/en/main/cases/list-of-cases/case-no-22> (date of access: 28.09.2025).

6. The Northern Sea Route International Law and Russian Regulations. *European Institute for Asian Studies*. 2020. No. 4. P. 1–6.

7. Чому Північний морський шлях стає лінією глобального протистояння | Explainer – пояснюємо новини. Explainer – пояснюємо новини. URL: <https://explainer.ua/pivnichnyj-morskyj-shlyah-yak-arktyka-peretvoryuetsya-na-novyj-front-geopolitychnogo-protystoyannya> (дата звернення: 29.09.2025).